

Elisabeth Ströker

ΑΠΟΒΛΕΠΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ*
Μεταπλάσεις τῆς Ἐννοιας τῆς Ἀποβλεπτικότητας
στή Φιλοσοφία τοῦ E. Husserl

Μετάφραση: Ν.Μ. Σκουτερόπουλος

Ι. Ἡ ἀποβλεπτικότητα (Intentionalität) εἶναι τό γενικό θέμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Edmund Husserl. Ἐξίσου εὐστοχο θά ἦταν νά προσέγραφε κανεῖς τόν ἴδιο ρόλο στό συνειδέναί. Γιατί κατά τόν Husserl εἶναι ἡ ἀποβλεπτικότητα αὐτό πού χαρακτηρίζει μέ τόν πιό περιεκτικό τρόπο τή συνείδηση¹. Τό συνειδέναί ἄρα δέν εἶναι σάν κάτι πραγματικό (Dinghaftes), κάτι πού νά ἔχει οὐσία, ἀλλά ἐκλαμβάνεται ὡς σχέση κατά τρόπο ὥστε νά μπορεῖ νά ὀριστεῖ μόνο διαμέσου κάτινος ἄλλου, τό ὁποῖο δέν εἶναι αὐτό τό ἴδιο τό συνειδέναί ἀλλά μᾶλλον αὐτό στό ὁποῖο «στρέφεται» τό συνειδέναί σάν σέ ἓνα ἀντικείμενο. Πρωτογενῶς αὐτό δέν εἶναι ὁμοειδές μέ τό συνειδέναί ἀλλά ὑπερβατικό ὡς πρός αὐτό. Τό κατηγορημα «ἀποβλεπτικός» («intentional») θά μπορούσε ἐπίσης νά συνιστᾷ ἀπλῶς ἓναν πλεονασμό ἂν τό ζητούμενο δέν ἦταν νά ἐξεταστεῖ ὡς ἰδιαίτερο πρόβλημα καί νά ἀποσαφηνιστεῖ ἀναλυτικά ἡ ἰδιότυπη συ-

* Τό κείμενο αὐτό μέ τίτλο «Intentionalität und Konstitution. Wandlungen des Intentionalitätskonzepts in der Philosophie E. Husserls» δημοσιεύτηκε στό περιοδικό *Dialectica*, τόμ. 38, Νο. 2-3 (1984), σελ. 191-208.

1. Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι ὁ Husserl ἀπέριπτε ἄλλα εἶδη τῆς ἀποβλεπτικότητας, π.χ. τήν ἀποβλεπτικότητα τῆς πράξης (Handlungsintentionalität)· σημαίνει, ἀπλῶς, ὅτι ἔκανε θέμα τῆς προβληματικῆς του τό συνειδέναί, προβάλλοντας βέβαια τήν ἀξίωση ὅτι μέ αὐτό ἀναπτύσσει μιά θεμελιώδη φιλοσοφική θεωρία τῆς ἀποβλεπτικότητας. Ἀκριβῶς σέ τοῦτο ἐντόπισαν ὀνομαστοί ἐκπρόσωποι τῆς φιλοσοφίας τήν ἀποφασιστική καινοτομία τοῦ Husserl στήν ἱστορία τῆς νεότερης φιλοσοφίας, ἰδιαίτερα πρός τήν κατεύθυνση μιᾶς ἀναδιατύπωσης τῆς γνωσιοθεωρίας. Εὐστοχες παρατηρήσεις σχετικά μέ αὐτό ὑπάρχουν στόν A. Gurwitsch, «Towards a Theory of Intentionality», *PPR*, τόμ. XXX, 1970, σ. 354 κ.έ.

νειδησιακή σχέση που υποδηλώνεται με αυτόν τον όρο.

Τό ότι ή συνείδηση είναι πάντοτε «συνείδηση για» κάτι, φαίνεται να έχει τή θέση ενός κοινού τόπου. Όστόσο, από τότε που στην παλαιότερη γνωσιοθεωρητική όρολογία, ή όποία με τούς όρους «συνειδησιακό αντικείμενο» και «συνειδησιακό περιεχόμενο» περισσότερο συγχύσεις προκαλούσε παρά διέκρινε διαφορετικές έννοιες, παρενέβη ό Brentano και έδειξε, για πρώτη φορά, ότι εκείνη ή αποβλεπτική σχέση είναι τό χαρακτηριστικό γνώρισμα του συνειδέναί, χωρίς ώστόσο να μπορέσει να αποφύγει τίς δυσκολίες που προέκυπταν από τή συγκεκριμένη ύφή αυτής τής σχέσης, έγινε φανερό ότι για τήν ανάλυση του συνειδέναί χρειαζόμαστε πιο λεπτά εργαλεία – όχι μόνο προκειμένου να λυθούν τά προβλήματα αυτού του είδους αλλά κατ' αρχήν για να τεθούν με τρόπο σαφή και ακριβή.

Ή πρώιμη εξέταση αυτών των προβλημάτων στις Λογικές Έρευνες του Husserl δέν έμπίπτει στη σφαίρα του θέματός μας, τό όποιο θά στραφεϊ ειδικά στην άλλαγή που σημάδεψε τον τρόπο με τον όποιο ό Husserl αντιλαμβανόταν τήν αποβλεπτικότητα – και μάλιστα σε συνάφεια με τον τρόπο με τον όποιο αντιλαμβανόταν τή συγκρότηση (Konstitution). Σύντομα μόνο θά θυμίσουμε όρισμένα πράγματα που έχουν αποβεί αποφασιστικώς σημαντικά κατά τήν εξέλιξη τής χουσερλιανής έννοιας τής αποβλεπτικότητας.

Ό Husserl έστρεψε τήν προσοχή του αρχικά στα αποβλεπτικά βιώματα ή *ένεργήματα* (Akte) του συνειδέναί, κι έτσι ή όψιμη αυτοκριτική του άφορά προπαντός σε μονομέρειες τής φαινομενολογίας του ένεργήματος. Πραγματικά, ή πλευρά του αντικειμένου έμφανιζόταν τώρα με σαφήνεια ως ένας αντικειμενικός πόλος που προς τό παρόν άφηνόταν άδιαφοροποίητος, για να μη μιλήσουμε για εκείνο τον «πόλο από τον όποιο πηγάζουν» τά ένεργήματα (Quellpol), αναφερόμενοι σε αυτόν ως στό «υποκείμενο» ή στό «εγώ» – τον πόλο που ρητά ό Husserl τον αφήνει αρχικά κατά μέρος².

Πάντοτε όμως ή αποβλεπτική σχέση φαινόταν να προσφέρει τό μεθοδολογικό πλεονέκτημα τής άδιαφορίας (Indifferenz) των αντικειμένων της άπέναντι στον πραγματικό ή τον πλασματικό χαρακτήρα των πραγμάτων που αντιστοιχοϋσαν σ' αυτά: και έτσι, ότιδήποτε προέκυπτε από αυτή τή σχέση με βάση τήν καθαρή φαινομενολογική ανάλυση και περιγραφή (Deskription) για τά πραγματικά (Reelle) και τά αποβλεπτικά συστατικά των ένεργημάτων και σε αυτά πάλι για τίς διαφορετικές ένεργηματικές ποιότητες ή τούς τρόπους τής αποβλεπτικής σχέσης τους, έπρεπε καθώς είναι φανερό να εξεταστέϊ ως μιά στάση άυστηρά οϋδέτερη άπέναντι σε γνωσιοθεωρητικές θέσεις όπως αυτή του ρεαλισμού και του ιδεαλισμού.

2. E. Husserl, *Ideen I, Husserliana III*, σ. 315. Πάντως ή αυτοκριτική του Husserl σχετίζεται έδω αποκλειστικά με τό γεγονός ότι στις *Logische Untersuchungen* –στό πλαίσιο τής καθαυτό ανάλυσης των ένεργημάτων– είχε παραμεληθεί σε σημαντικό βαθμό ή σύστοιχη διερεύνηση Νόησης και Νοήματος. Τά άπριορικά όριά τους (prinzipielle Grenzen) έμελλε να υπερβαθούν άργότερα στη «συγκροτησιακή» ανάλυση.

Ὡστόσο, τό τίμημα γιά μιá τέτοιας λογῆς οὐδέτερη διερεύνηση τῆς συνειδησιακῆς ἀποβλεπτικότητος ἦταν κατ' ἀνάγκη ἐπικίνδυνα ὑψηλό. Γιατί δέν ὑποχρέωνε ἀπλῶς σέ αὐστηρή ἀποχή ἀπό ὅλα τὰ θεμελιώδη ἐρωτήματα τῆς φιλοσοφικῆς παράδοσης καί σέ ἀπολύτως συνεπή περιορισμό στή χρήση τῆς φαινομενολογικῆς μόνο μεθόδου – κάτι πού θά ἦταν εὐλογία ἀπαίτηση, ἐφόσον θά ἀφοροῦσε περιορισμένους ἐρευνητικούς στόχους. Πιό σημαντικό ἦταν τό γεγονός ὅτι, ὅπως ἀποδείχτηκε, ἤδη στό πλαίσιο αὐτοῦ τοῦ περιορισμοῦ ἔμεναν ἀνέγγιχτες ἀπό τή φαινομενολογική ἐπέμβαση ἀκαθόριστες ποσότητες φαινομένων μέσα στήν ἴδια τή δομή τοῦ ἐνεργήματος καί ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ὑπαρξη ἢ τήν ἀνυπαρξία τῶν ἀντικειμένων τῆς.

Μέ βάση αὐτή τήν ἐπίγνωση ἤδη ἡ πρώτη διερεύνηση τῆς ἀποβλεπτικότητος τῶν ἐνεργημάτων ἀπό τόν Husserl χαρακτηρίζεται ἀπό τό γεγονός ὅτι σ' αὐτήν ἐνεργοποιοῦνται δύο διακρίσεις, οἱ ὁποῖες παραπέμπουν σέ διαφορετικές βαθύτερες διαστάσεις αὐτῆς τῆς προβληματικῆς.

(1) Κάθε ἀντικείμενο πού ἀποτελεῖ τό στόχο ἐνεργήματος (*intendierter Gegenstand*), ἀποδεικνύεται ὡς ἓνα καί τό αὐτό σέ σχέση μέ μιá κατ' ἀρχήν ἀπεριόριστη πολλότητα ἐπιμέρους ἐνεργημάτων (*Einzelakten*), τὰ ὁποῖα εἶναι στραμμένα σ' αὐτό. Ἡ ταυτότητα τοῦ ἀντικειμένου νοεῖται ἐν προκειμένῳ ἀκόμη ἐντελῶς μέ βάση τήν ἀντίθεσή τῆς πρὸς τήν πολλαπλότητα τῶν ἐνεργημάτων. Ἡ ἔτσι λαμβανόμενη ταυτότητα τοῦ ἀντικειμένου προσφέρει στόν Husserl ἓνα πρῶτο καθοδηγητικό νῆμα γιά τή βαθύτερη σπουδή τῶν ἐνεργημάτων. Ἀπό αὐτή τή σπουδή θά ἀρκεστοῦμε νά ἀναφέρουμε ἐδῶ τίς ταυτίζουσες συνθέσεις γιά τή σύλληψη (*Erfassung*) τοῦ ἀντικειμένου. Ἀποτελοῦν συνάμα τὰ πρῶτα παραδείγματα κανονικοτήτων στίς ἐνεργηματικές συνάψεις οἱ ὁποῖες ἰδιαίτερα ἀξιῶνουν νά προσανατολιστεῖ ἡ διερεύνηση τῆς ἀποβλεπτικότητος στίς δομικές συνάψεις τῶν ἐνεργημάτων κι ὄχι σέ μεμονωμένες σχέσεις ἐνεργήματος - ἀντικειμένου³.

(2) Ἡ δευτέρα διάκριση συγκαταλέγεται στά πιό σημαντικά πορίσματα τῆς πρώτης ἀνάλυσης τῆς ἀποβλεπτικότητος ἀπό τόν Husserl. Ἐνῶ ἡ πρώτη διάκριση ἀναφέρεται στό ἐρώτημα πῶς συμβαίνει μιá πολλαπλότητα ἐνεργημάτων νά ἀφορᾷ σέ ἓνα ἀντικείμενο πού τό συλλαμβάνουμε ὡς κάτι ταυτόσημο, φάνηκε στή συνέχεια ὅτι κάθε τέτοιο ἐνεργημα, παρόλο ὅτι στρέφεται ἀποβλεπτικά στό ἓνα ἀντικείμενο, ὥστόσο τό ἀντικείμενο αὐτό τό «λογίζεται» («*meint*»), τό νοεῖ ὑπό ἓνα ὀρισμένο πρίσμα, τό πλάθει παραστασιακά μέ τρόπο μονόπλευρα προοπτικόν. Ὅ,τι πάλι καί πάλι διέκρινε ὁ Husserl μέ βάρ-

3. Τελικά στόν Husserl τὰ ἐνεργήματα φεύγουν ἀπό τό προσκήνιο καί ἡ ἀποψή του γιά τήν ἀποβλεπτικότητα πολύ γρήγορα θά πάψει νά προσδιορίζεται μέ βάση τήν ἐννοια τοῦ ἐνεργήματος (πρβ. σχετικά τὰ τμήματα III καί IV τοῦ κειμένου πού ἀκολουθεῖ). Μιά κατατοπιστική περιγραφή – ἡ ὁποία σέ ὀρισμένα σημεῖα ἀποκλίνει ἀπό τή δική μας – γιά τήν ἀνέλιξη τῆς χουσσερλιανῆς ἐννοιας τῆς ἀποβλεπτικότητος δίνει ὁ J.N. Mohanty, *Husserl's Concept of Intentionality*, στά *Analecta Husserliana I*, 1971, σ. 100 κ.έ.

ση τό παράδειγμα τῆς αἰσθητηριακῆς ἀντίληψης ὡς προοπτική ἐκφαντική ἀπόχρωση (perspektivische Abschattung) ἰσχύει mutatis mutandis γιά κάθε νοητική σύλληψη τοῦ ἀντικειμένου, ἐφόσον ἡ σύλληψη αὐτή συντελεῖται πάντοτε μέσα ἀπό ὀρισμένες μόνο πλευρές τοῦ ἀντικειμένου. Ἄλλά τέτοιες ἐκφαντικές ἀποχρώσεις δέν εἶναι κάτι πού θά ἐντοπιζόταν στά ἐνεργήματα ὡς πραγματικό συστατικό τους. Οἱ ἀποχρώσεις αὐτές εἶναι μᾶλλον ἀντικειμενικοί τρόποι μέ τούς ὁποίους δίνεται τό ἀντικείμενο· παρουσιάζουν τό ἀντικείμενο ὡς ἓνα ἀντικείμενο πού δίνεται μέ αὐτόν καί ἐκεῖνο τόν τρόπο συσχετικά πρὸς τό ἀντίστοιχο ἐνέργημα.

Μπαίνει ἔτσι στό παιγνίδι μιᾶ ἄλλης ἀποβλεπτικῆς σχέσης, αὐτή ἀνάμεσα στό ἐνέργημα καί τό ἀντίστοιχο ἀντικείμενό του ἔτσι ὅπως αὐτό συλλαμβάνεται, ἢ, διαφορετικά, ἀνάμεσα στό ἀντικείμενο καί τό νόημά του (Sinn). Ἐπιχρησιμοποιήσουμε ἐδῶ τή γλώσσα τοῦ Husserl κι ἀντί γιά ἀντικειμενικό νόημα μιλήσουμε γιά Νόημα (Noema) τοῦ ἀντικειμένου καί ἀποκαλέσουμε ἀντίστοιχως τά ἐνεργήματα Νοήσεις (Noesen), προκύπτει ὅτι κάθε Νόηση ἔχει τό ἀποβλεπτικό ἀντίστοιχό της σέ ἓνα εἰδικό Νόημα τοῦ ἀντικειμένου. Κάθε νόημα ὅμως εἶναι, ἀπό τή μεριά του, ταυτόσημο νόημα διαφορετικῶν ἐνεργημάτων, πού ἔχουν βέβαια τό «ἴδιο νόημα» ἀλλά πού ἀπό ἀριθμητική ἀποψη εἶναι πολλά καί διαφέρουν ἀκόμη ὡς πρὸς τό ὅτι ἀνάμεσά τους παρεμβάλλονται διαφορετικά χρονικά διαστήματα.

Ὡς μία τέτοια νοηματική ἐνότητα πού μπορεῖ νά ταυτίζεται, τό Νόημα ἀποτελεῖ ἓναν ἰδιαίτερο τύπο ὄχι πραγματικῆς ἀλλά ἰδεατῆς ἀντικειμενικότητας. Ἄλλά τά Νοήματα τοῦ ἀντικειμένου εἶναι ἐπίσης κάτι αὐστηρά διαφορετικό ἀπό τό ἀντικείμενο τῆς ἀπόβλεψης. Τό ἀντικείμενο αὐτό εἶναι πάλι ταυτόσημο ἓνα ἀπέναντι στήν πολλαπλότητα τῶν Νοημάτων του⁴.

Γύρω ἀπό τήν ἐννοια τοῦ Νοήματος (Noema) ἐστιάζεται στίς *Ideen I* τοῦ 1913 ἡ προσπάθεια γιά παραπέρα ἀποσαφήνιση ἐκείνου τό ὁποῖο στίς *Logische Untersuchungen* τοῦ 1901 ἐμφανιζόταν ἀπλουστευτικά ὡς ἀποβλεπτική σχέση τοῦ συνειδέναι μέ ἀντικείμενα. Τώρα πιά οἱ διαστάσεις τῆς προβληματικῆς τῆς ἀποβλεπτικότητας προσδιορίζονται ἀπό τήν τριάδα: Νόηση (Noe-

4. Πρβλ. σχετικά καί D. Follesdal, «Husserl's Notion of Noema», στό *The Journal of Philosophy*, τόμ. 66, 1966, σ. 269 κ.έ.· ἐπίσης J.N. Mohanty, «Intentionality and Noema», στό *The Journal of Philosophy*, τόμ. 78, 1981, σ. 706 κ.έ.

Νοήματα (Noemata) –σέ ἀντιπαράθεση μέ τίς Νοήσεις (Noesen) μέσα στίς ὁποῖες αὐτά «συγκροτοῦνται» (βλ. παρακάτω)– εἶναι ταυτόσημες ἐνότητες, οἱ ὁποῖες ἔχουν τό status ἑνός νοήματος (Sinn) ἢ καί σημασιῶν (Bedeutungen), μέ τήν παρέμβαση τῶν ὁποίων τά ἐνεργήματα ἀναφέρονται σέ ἀντικείμενα. Ὁ Husserl τά συλλαμβάνει ὡς νοηματικές ἐνότητες (Sinneinheiten) γενικοῦ εἴδους, ἐφόσον ἀνήκουν σέ κάθε τύπο ἐνεργήματος, ἔτσι ὥστε οἱ γλωσσικές, ἄς ποῦμε, σημασίες (Sprachbedeutungen) (qua ἀποβλεπτικές ὀντότητες) νά ἀποτελοῦν ὑποδιαίρεση τῆς τάξης τῶν Νοημάτων (Noemen). Σχετικά μέ αὐτό ἔχει ἀναπτυχθεῖ μιᾶ ὀλόκληρη βιβλιογραφία, ἰδιαίτερα ἐπάνω στό θέμα «Husserl καί Frege». Πρβ. τό τελευταῖο ὁμότιτλο δημοσίευμα τοῦ J.N. Mohanty, Bloomington 1982.

sis), Νόημα (Noema), αντικείμενο. Ἡ ἐντύπωση ὅτι μέ αὐτό ὁ Husserl περιορίζει τό πρόβλημα τῆς ἀποβλεπτικότητας ἀποκλειστικά στή συστοιχία Νόησης καί Νοήματος εἶναι ἐπιφανειακή μόνο. Συχνά θεωρήθηκε ὅτι ὁ Husserl εἶχε καταπιαστεῖ ἀποκλειστικά μέ τήν ἔρευνα τῆς νοητικῆς - νοηματικῆς συστοιχίας, ἀφήνοντας ἔξω ἀπό τή θεώρησή του τά ἀντικείμενα καθαυτά.

Ἐδῶ ὥστόσο πρέπει νά παρατηρήσουμε ὅτι οἱ ἔννοιες Νόηση (Noesis) καί Νόημα (Noema) ἀποκοῦν τήν ἀκριβή σημασία τους μόνο μέσα ἀπό τήν τέλεση τῆς φαινομενολογικῆς ἀναγωγῆς (phänomenologische Reduktion). Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ Husserl τίς εἰσάγει ὡς ὑπερβατολογικά φαινομενολογικές ἔννοιες· στό πλαίσιο τῆς φυσικῆς στάσης (natürliche Einstellung) οὐσιαστικά δέν ἔχουν κανένα τόπο⁵. Αὐτή ὥστόσο ἡ στάση, στό πλαίσιο τῆς ὁποίας τελοῦμε τίς ἀποβλέψεις μας χωρίς νά τίς ἀναστοχαζόμαστε καί χωρίς νά θέτουμε, οὔτε κατ' ἐλάχιστο, τό ἐρώτημα κατά πόσο αὐτό στό ὁποῖο στρέφεται ἡ ἀπόβλεψη εἶναι κάτι ὑπαρκτό, πρέπει νά ἐγκαταλειφθεῖ γιά χάρη μιᾶς στάσης, ἡ ὁποία ἀπό τή μιᾶ στρέφεται ἀναστοχαστικά στό ἀποβλέπειν (Intendieren) καί ἀπό τήν ἄλλη, κυρίως, «ἀκυρώνει» ὅτιδήποτε ἔχουμε ἤδη λογιστεῖ (jedwede vollzogene Mitmeinung) γιά τούς ὄντολογικούς τρόπους ἐκείνου στό ὁποῖο στρέφεται ἡ ἀπόβλεψη, δηλαδή γιά τό πραγματικό, τό δυνατό ἢ τό ἀμφίβολο τοῦ εἶναι του.

Αὐτή ἡ φαινομενολογική ἐποχή (Epoché), ἡ ἀποφυγή κάθε κρίσης σχετικά μέ τό εἶναι, δέν ὀδηγεῖ στήν ἀκύρωση (Ausschaltung) τοῦ κόσμου, ὡς ἑνός πραγματικοῦ, ὑπερβατικοῦ ὡς πρός τό συνειδέναι κόσμου, ἀλλά ἀπεναντίας καθιστᾷ δυνατή ἀκριβῶς τή θεματοποίησή του (Thematisierung), ὡς ἑνός κόσμου πραγματικά ὑπαρκτοῦ. Στή φαινομενολογική ἐποχή ὁ κόσμος, μέ ὅτιδήποτε ἀνήκει σέ αὐτόν, δέν χάνεται: ἀπεναντίας, γίνεται θέμα τῆς φαινομενολογίας ἀκριβῶς ὡς ἕνας κόσμος ὁ ὁποῖος *νοεῖται ὡς κάτι μέ ὄντοτητα*. Κατά τήν ὀρολογία τοῦ Husserl μέ αὐτό ὁ κόσμος ἀνάγεται στό *φαινόμενο - κόσμος* (Weltphänomen). Βέβαια, αὐτό μπορεῖ νά συμβαίνει σέ ἕνα συνειδέναι, τό ὁποῖο δέν εἶναι πιά τό φυσικό συνειδέναι πού ἀποτελεῖ καί τό ἴδιο ἕνα μέρος τοῦ κόσμου. Ἀντίθετα, μέ τήν καθολική ἐποχή ἐδραιώνεται ὡς ὑπερβατολογικό συνειδέναι. Ἔτσι, μέ τήν ἐποχή, ἐπιτυγχάνεται ὥστε ἡ ὑπερβατικότητα τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία στή φυσική στάση ἦταν κάτι πού γινόταν ἀπροβληματίστα δεκτό, νά ἀποτελεῖ πιά μιάν «ὑπερβατικότητα μέσα στήν ἐμμένεια» – δηλαδή στήν ἐμμένεια τοῦ ὑπερβατολογικοῦ συνειδέναι – πού νά μπορεῖ νά ἐ-

5. Τό γεγονός πάντως ὅτι ἡ ἐρμηνεία καί ἡ συζήτηση γιά αὐτές τίς ἔννοιες συχνά πραγματοποιοῦνται ἔξω ἀπό τό πλαίσιο τῆς φαινομενολογικῆς ἀναγωγῆς, ἐνῶ παράλληλα δέν δίνεται προσοχή καί στό ὑπερβατολογικό status τῶν χουσσερλιανῶν ἐννοιῶν, ὀφείλεται ἐν μέρει καί στόν ἴδιο τόν Husserl. Σέ πολλά σημεία τῶν *Ideen I* κυμαίνονται ἀνάμεσα στή φυσική καί τή φαινομενολογική στάση χωρίς ὥστόσο ὁ Husserl νά τό ἐπισημαίνει αὐτό πάντοτε ἐπαρκῶς. Τέτοιες ἀνισότητες τῆς ἐκθεσης προβάλλουν ἰδίως στά σημεία ὅπου ὁ Husserl συζητᾷ τή νοητική - νοηματική δομή (noetisch - noematische Struktur) καί ἔχουν πολλαπλῶς ὀδηγήσει σέ παρανοήσεις.

ξετάζεται ως πρόβλημα⁶.

Γιά τήν αποβλεπτικότητα τοῦ συνειδέναι αὐτό σημαίνει ὅτι ἐφεξῆς στά συνειδησιακά ἐνεργήματα πρέπει νά διακρίνουμε τά θέτοντα (thetische), τά ὄντοθετικά (seinsetzende), σημεία τους, τά ὅποια ἔμεναν ὡς τώρα κρυμμένα, καί νά τά ἐξετάζουμε χωριστά, καί μάλιστα σέ αὐστηρή συστοιχία μέ τούς ὄντολογικούς τρόπους τῶν ἀντικειμένων στά ὅποια τείνει κάθε φορά τό ἐνέργημα. Ὑπό αὐτή τήν ἔννοια τά ἐνεργήματα καλοῦνται τώρα *Νοήσεις* (Noesen).

Ἀπό αὐτό συνάγεται γιά τήν πλευρά τοῦ ἀντικειμένου κάτι ἀξιοπρόσεκτο. Γιατί ὕστερα ἀπό τήν ἀναγωγή τῶν ἀποβλεπτικῶν ἀντικειμενικοτήτων σέ ὑπερβατολογικά φαινόμενα γιά ἀντικειμενικότητες, στά ὅποια τό εἶναι (Sein) ἔχει πιά γίνει μιᾶ «ἀξίωση γιά εἶναι» (Seinsanspruch), πού ὑπόκειται σέ φαινομενολογική ἀνάλυση, οἱ Νοήσεις (Noesen) δέν ἔχουν πιά ὡς σύστοιχά τους ἀπλῶς διαφορετικούς τρόπους ἐκφαντικῆς ἀπόχρωσης, μέ τούς ὁποίους δίνεται ἓνα ἀποβλεπτικό ἀντικείμενο – τρόπους οἱ ὅποιοι, καθὼς εἶναι καί αὐτοί ἀπλῶς ἀποβλεπτικά ἀντικείμενα, ἀποτελοῦν ὡς πρὸς τό ὄντολογικό status τους κάτι διαφορετικό ἀπό τά διαφορετικά ἀντικείμενα στά ὅποια στρέφεται τό ἐνέργημα. Αὐτό τό ὅποιο ἀντιστοιχεῖ στά ἐνεργήματα πού ἔχουν ὑποστῆ τή φαινομενολογική ἀναγωγή, δηλαδή στίς Νοήσεις (Noesen), εἶναι βέβαια καί τώρα Νοήματα ἀντικειμένων, ἀπό τά ὅποια κανένα δέν ταυτίζεται μέ τό ἀντικείμενο πού νοεῖται σέ αὐτά, ἀφοῦ τό ἀντικείμενο, λαμβανόμενο ὡς πρὸς τόν τρόπο τῆς ἐμφάνισής του, ποτέ δέν εἶναι τό καθαυτό ἀντικείμενο. Παρόλ' αὐτά τό ἀντικείμενο τῆς ἀναφορᾶς (Bezugsgegenstand), ὑπερβατολογικά λαμβανόμενο, δέν ἐντοπίζεται πιά πέρα ἀπό τή νοηματική σφαῖρα, διότι ἓνα «Πέρα» ἀπό αὐτή τή σφαῖρα θά ἦταν δίχως νόημα. Τό ἀποβλεπτικό ἀντικείμενο – αὐτό πού γιά τό φυσικό συνειδέναι εἶναι κάτι ὑπερβατικό – ἔχει γίνει τώρα ὑπερβατολογικά ἐμμενές ἀντικείμενο. Γιατί ἡ φαινομενολογική ἀναγωγή τό μετέτρεψε σέ ἀντικείμενο «λογιζόμενο» ὡς πραγματικά ὄν, καί μέ αὐτόν τόν τρόπο σέ ὑπερβατολογικά - ἀποβλεπτικό ἀντικείμενο ἢ σέ ὑπερβατολογικό ἀντικειμενικό φαινόμενο.

Μέ αὐτό προφανῶς δέν ἀκυρώνεται ἡ διάκριση συνειδέναι καί ὑποκειμένου. Ἀπεναντίας. Ἀνάμεσά τους «μένει ἀνοικτή μιᾶ ἀληθινή ἀβυσσος νοήματος» – ἀλλά τοῦ νοήματος (des Sinnes) ἀκριβῶς. Καί τοῦτο συνεπάγεται ὅτι ἡ ἴδια αὐτή ἀβυσσος, μέ ὅλα τά προβλήματα καί τά αἰνίγματά της, ἐμπίπτει στήν ἀρμοδιότητα τῆς ὑπερβατολογικῆς φαινομενολογίας τοῦ συνειδέναι. Γιατί τό συνειδέναι δέν εἶναι ἀπλῶς φυσικό συνειδέναι, τό ὅποιο διαμέσου τῆς σημασίας καί τοῦ νοήματος (Sinn) ἀποκτᾶ ἐπαφή μέ μιᾶ ἤδη δεδομένη ὑπερβατική πραγματικότητα. Ἀπεναντίας, ὡς ὑπερβατολογικό συνειδέναι ἐγ-

6. Καί ἀργότερα ὁ Husserl τόνισε κατ' ἐπανάληψη τήν πρωταρχική σπουδαιότητα τῆς φαινομενολογικῆς ἀναγωγῆς γιά τήν ἀνάλυση τῆς ἀποβλεπτικότητας, π.χ. στήν «*Phänomenologische Psychologie*», Husserliana IX, σ. 314 καί 260-266. Γενικά ἐπ' αὐτοῦ, βλ. E. Ströker, *Das Problem der Epoché in der Philosophie Edmund Husserls*, στά *Analecta Husserliana I*, 1971, σ. 170 κ.έ.

καθιδρύει νοήματα (sinnstiftend) ειδικῶς καθώς –δυνάμει τῶν Νοήσεών του (Noesen)– «θέτει» μιὰ πραγματικότητα ὡς κάτι πού ἔχει ὑπόσταση (als Seiende «setzt») καί τίς ὄντοθεσίες του αὐτές τίς ἐξετάζει ἔπειτα ὑπερβατολογικά. Ἔτσι, ἡ ἐπίγνωση πού τοῦ προσφέρει ἡ ὑπερβατολογική ἀναγωγή του συνίσταται ἀκριβῶς στό ὅτι κάθε ἐγκόσμιο εἶναι ἀποτελεῖ ὡς πρός τό νόημά του ἀποβλεπτικό εἶναι. «Πρόκειται γιά ἓνα εἶναι τό ὁποῖο θέτει τό συνειδέναι μπροστά σέ ἐμπειρίες καί τό ὁποῖο μπορεῖ νά γίνει ἀντικείμενο θέασης καί νά καθοριστεῖ μόνο ὡς κάτι ταυτόσημο μέσα σέ συντονισμένα ἐνεργοποιημένες πολλαπλότητες ἐμπειριῶν – ἀλλά πού πέρα ἀπό αὐτό εἶναι ἓνα τίποτε, ἢ, πῶς σωστά, εἶναι κάτι σέ σχέση μέ τό ὁποῖο τό “Πέρα ἀπό αὐτό” θά ἀποτελοῦσε διανόημα παράλογο». (*Ideen I*, σελ. 117).

Ἔτσι, ἡ μετάβαση στήν ὑπερβατολογική φαινομενολογία ἔχει ἐπιπτώσεις καί στήν προβληματική τῆς ἀποβλεπτικότητας: Τό ἐγκόσμιο εἶναι ἀποτελεῖ σ’ ἀλήθεια ἓνα εἶναι τό ὁποῖο δίνεται μέσα σέ ἐμφανίσεις, δηλαδή μέσα σέ ἐκφαντικές ἀποχρώσεις (Abschattungen), κι ὄχι ἓνα εἶναι τό ὁποῖο παράγεται διαμέσου αὐτῶν τῶν ἐμφανίσεων· καί μέ κανέναν ἄλλο τρόπο παρά μόνο ὡς κάτι «δεδομένο» φανερώνεται καί στό ὑπερβατολογικό συνειδέναι. Ὡστόσο αὐτό τό συνειδέναι πρέπει νά «θέσει» ἓνα τέτοιο εἶναι μέσα σέ ἐμπειρίες· κάθε φυσικό δεδομένο πρέπει νά ἀναγνωριστεῖ ὡς ὑπερβατολογικό προϊόν ὄντοθετικῆς συνειδησιακῆς δραστηριότητας.

Κάθε φορά πού ὁ Husserl κάνει λόγο γιά ὄντοθετικά καί/ἢ γιά νοηματοδοτικά ἐπιτεύγματα τοῦ ὑπερβατολογικοῦ συνειδέναι χωρίς νά διακρίνει αὐτές τίς δύο ἐκφράσεις, ὑπάρχει, στή φυσική ὁμιλία, ὁ κίνδυνος τῆς παρανόησης. Ὡς ὑπερβατολογικά ὡστόσο κατηγορήματα, ἡ ὄντοθεσία καί ἡ ἐγκαθίδρυση νοήματος συνδέονται στενότερα. Ὑπό ὑπερβατολογική ἔποψη σέ κάθε διαμόρφωση ἑνός νοήματος ἀνήκει καί μιὰ ὄντοθεσία· κάθε Νόηση πού πλάθει νόημα ἔχει καί τή θέτουσα (thetische) ὄψη τῆς, δυνάμει τῆς ὁποίας προικίζει τό Νόημά της μέ ἓναν τρόπο τοῦ λογίζεσθαι (doxische Modalität), προσδίδει στό ἀντικείμενο ἓνα ὀρισμένο νόημα τοῦ εἶναι του (Seinssinn). Μόνο ἀπό τήν παραπέρα σπουδή αὐτῶν τῶν νοηματικῶν - ὄντοθετικῶν συστοιχιῶν καί τῶν σχετικῶν συναφειῶν τους μέ βάση ἓνα κάθε φορά ἀποβλεπτικό ἀντικείμενο, ἀπορρέει ἐκεῖνο τό νόημα (Sinn) μέ τό ὁποῖο προσγράφεται στό ἀντικείμενο τό εἶναι.

Σ’ αὐτή τήν περιοχή τῶν νοητικῶν - νοηματικῶν συστοιχιῶν, ἡ ὁποία ἔχει ὑποβληθεῖ σέ ὑπερβατολογική ἀναγωγή, προσδιορίζεται ἐπιτέλους ἐπακριβέστερα καί ὁ συγκεκριμένος τόπος τῆς χουσερλιανῆς ἔννοιας τῆς συγκρότησης (Konstitution). Καθώς ἡ συστηματική σπουδαιότητά της διαρκῶς μεγαλώνει, ἡ προβληματική τῆς Νόησης καί τοῦ Νοήματος – καί μέ αὐτήν ἡ χουσερλιανή ἔννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας πού ἦταν προσανατολισμένη ἀπλά καί μόνο στό πρότυπο τοῦ ἐνεργήματος, ὑποχωρεῖ συνεχῶς ἀπό τό προσκήνιο καί τείνει νά ἐξαφανιστεῖ ἐντελῶς.

II. Τήν ἔννοια τῆς συγκρότησης ὁ Husserl δέν τήν εἰσήγαγε μέ συστηματικό τρόπο. Ἡ πρῶμη χρήση της ἔμεινε μέ σχετικῶς ἀσαφῆ περιγράμματα. Ἡ

σημασία της έννοιας αποκτᾶ στερεότερο περίγραμμα μόνο στην υπερβατολογική φαινομενολογία, για νά αποβεί ἔπειτα –στην ὄψιμη φιλοσοφία τοῦ Husserl– έννοια - κλειδί⁷. Μὲ μιὰ κάπως πιό ἀδρομερή ἀπλούστευση, πού ἴσως ὁμως ἐδῶ νά μὴν εἶναι κάτι ἀθέμιτο, θά μπορούσε νά πει κανεὶς ὅτι ἡ φαινομενολογική ἀναγωγή σημαδεύει τὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ δύο διαφορετικῶν, ἂν καὶ συναφῶν, σημασιῶν τῆς χουσερλιανῆς έννοιας τῆς συγκρότησης. Καὶ οἱ δύο ἔχουν στενὴ συνάφεια μὲ τὴν έννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας, ὅπως τὴν συνελάμβανε ὁ Husserl. Κι ἐνῶ ἡ ἀποβλεπτικότητα εἶναι τὸ σημεῖο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεκινάει –σὲ φαινομενολογικὸ πλαίσιο– ἡ συζήτηση γιὰ κάτι σάν τὴ συγκρότηση, ἀργότερα, ἡ έννοια τῆς συγκρότησης ἀναλαμβάνει κατευθυντήριον ρόλο καὶ ὁδηγεῖ σὲ μιὰ ἀλλαγμένη καὶ πιό βαθυστόχαστη ἀντίληψη γιὰ τὴν ἀποβλεπτικότητα.

Ὅταν ὁ Husserl ἀρχικὰ κάνει λόγο γιὰ «συγκρότηση» ἀναφέρεται μὲ τρόπο φαινομενικὰ ἀμφίσημο τόσο στὰ ἀντικείμενα, στὰ ὁποῖα τείνει τὸ ἐνέργημα, ὅσο καὶ στὰ νοηματικὰ μορφώματα, διαμέσου τῶν ὁποίων συντελεῖται ὁ προσανατολισμὸς τοῦ ἐνεργήματος στὰ ἀντικείμενα. Τὸ ὅτι ὁμως τὸ ἀντικείμενο καθὼς ἐπίσης τὰ Νοήματά του θά «συγκροτοῦνται» σὲ ἀντίστοιχα ἐνεργήματα γίνεται κατανοητὸ ἀπὸ τὴ βασικὴ σημασία τῆς έννοιας τῆς συγκρότησης ὡς «ἐμφάνισης» (*Erscheinung*), «παρουσίασης» (*Präsentation*) ἢ καὶ «δήλωσης» (*Bekundung*): τὰ ἀντικείμενα, μόλο πού εἶναι ὑπερβατικά σὲ σχέση μὲ τὸ συνειδέσθαι, μπορούν νά γίνονται ἐκδηλα στὴ συνείδηση, πάντα ὁμως ἐμφανίζονται μόνο μέσα ἀπὸ τρόπους μονόπλευρων ἐκφαντικῶν ἀποχρώσεων ἢ ἀπὸ μονόπλευρο «νόημα»: κι εἶναι μόνο οἱ ἐνοποιητικὲς συνθέσεις τοῦ αὐτῆς πού παρουσιάζουν τὸ ἀντικείμενο στὴν πληρότητά του. Ὡς πραγματικὸ ἀντικείμενο φανερώνεται μόνο στὶς συνεχεῖς ἐπιβεβαιώσεις τέτοιων συνθέσεων· ἡ πραγματικότητά του δὲν ἔχει κανένα ἄλλο νόημα παρά τὴν ἐπιβεβαίωση καὶ τὴν ὁμοφωνία τῆς ὄντοθεσίας του.

Ἄφοῦ ὁμως ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα γιὰτί μιλάμε γιὰ «συγκρότηση» τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῶν τρόπων μὲ τοὺς ὁποίους αὐτὸ δίνεται ὑποκειμενικὰ –τρόπους, διαμέσου τῶν ὁποίων καὶ μόνο εἶναι ἐν γένει δυνατό νά συγκροτηθεῖ ὡς πραγματικὸ ἀντικείμενο; Ἀκριβῶς αὐτὸ ἐπιτρέπει στὸν Husserl νά μιλάει ἐδῶ γιὰ «συγκρότηση» κι ὄχι μόνο γιὰ «ἐμφάνιση» καὶ γιὰ «δήλωση». Γιὰτί σ' αὐτὸ ἔγκειται τὸ ὅτι ἡ ἐμφάνιση τοῦ ἀντικειμένου δὲν εἶναι ἓνα ἀπλό περιστατικό –ὡσάν τὸ ἀντικείμενο νά ἔρχεται μπροστὰ στὰ μάτια μας, οὕτως εἶπεῖν, διὰ μιᾶς– ἀλλὰ οἱ ἐπιμέρους τρόποι τῆς ἐμφάνισής του ἀποζητοῦν μιὰ ταυτίζουσα σύνθεση ἔτσι ὥστε κατὰ τὴν πορεία μιᾶς τέτοιας συνένωσης νά παρουσιάζεται τὸ ἓνα καὶ ταυτόσημο ἀντικείμενο, στὸν βαθμὸ πού αὐτὸ «συγκροτεῖται». Αὐτὸ πού ἀποτυπώνεται στὴν ἐκφραση περὶ τῆς συγκρότησής

7. Βλ. σχετικὰ R. Sokolowski, *The Formation of Husserl's Concept of Constitution*, Den Haag 1964 καὶ 1971, ὅπου ἡ χουσερλιανὴ έννοια τῆς συγκρότησης ἐξετάζεται μὲ διεξοδικὸ τρόπο ἱστορικὰ - γενετικὰ ἀπὸ τὰ πρῶμα συγγράμματα ὡς τὴν *Formale Und Transzendente Logik* καὶ τὶς *Cartesianische Meditationen*.

του είναι ο χαρακτήρας της ροής (der Ablaufcharakter), τόν όποιο έχει ή παρουσίαση τοῦ αντικειμένου. Σέ τοῦτο ἔγκειται συνάμα ὅτι ή «ανάδυσή» του ὡς αὐτοῦ τοῦ ἑνός ταυτόσημου αντικειμένου μπορεῖ νά ἐπιτυγχάνεται μόνο διαμέσου μιᾶς ἐνεργοῦ ἀποβλεπτικῆς στροφῆς.

Τοῦτο ἰσχύει ἐπίσης για τήν τριάδα Νόηση, Νόημα καί ἀντικείμενο ἀναφορᾶς (Bezugsgegenstand) στό πλαίσιο τῆς φαινομενολογικῆς ἐποχῆς. Ὡστόσο, στή νέα σκοπιά τῆς ὑπερβατολογικῆς στάσης (transzendente Einstellung) ἔρχεται νά προστεθεῖ κάτι νέο. Τό θεματικό ξεχώρισμα τῶν δοξικῶν - ὄντοθετικῶν στοιχείων (doxisch - thetische Momente) στό οἰκοδόμημα τοῦ ἀποβλεπτικοῦ ἐνεργήματος καί ή διεξοδικότερη δομική ἀνάλυση τῆς συστοιχίας τους ἔκαναν ὥστε τό ἀντικειμενικό εἶναι –μέ ὅλες τίς ἑτεροιώσεις (Modalitäten) του– νά ἐννοεῖται μόνο ὡς *εἶναι* ὑπό ἕνα μέ αὐτόν κι ἐκεῖνο τόν τρόπο ὀρισμένο *νόημα* – ἕνα νόημα ὡστόσο πού ἀποδείχτηκε ὡς *νόημα ἐγκαθιδρυμένο ἀπό τό ὑποκείμενο*.

Γιά τό ἐρώτημα περί τῆς συγκρότησης αὐτό ἀνοίγει νέα πρίσματα θεώρησης. Ὅρισμένες διατυπώσεις τοῦ Husserl ὅπως ὅτι ή ὑπερβατικότητα τῶν ἐγκόσμιων ἀντικειμένων εἶναι ή ὑπερβατικότητα ἑνός εἶναι τό ὅποιο συγκροτεῖται μέσα στό συνειδέναι, ἑνός εἶναι δεμένου μέ τό συνειδέναι, ή πάλι ὅτι πραγματικότητες κάθε λογῆς καί βαθμίδας ἀποτελοῦν ἀπλῶς ἐνότητες ἀποβλεπτικῆς συγκρότησης, δέν μπορεῖ πιά, στό πλαίσιο τῆς ὑπερβατολογικῆς φαινομενολογίας, νά λογίζονται ἀπλῶς ὡς φράσεις οἱ ὅποιες ἀναφέρονται σέ μιᾶ πραγματικότητα καί μιᾶ ὑπερβατικότητα πού «ἐμφανίζεται» ή πού ἀπλά καί μόνο «δηλώνεται» μέσα στό συνειδέναι. Ἀπεναντίας ή ἐμφάνιση καί ή «δήλωση» ἀνάγονται ἐδῶ σέ εἰδικά νοητικές δραστηριότητες πού ὁ Husserl, καί πάλι ὄχι τυχαῖα, ὀλοένα πιά συχνά ἀπό ἐδῶ καί πέρα θά τίς χαρακτηρίσει ὡς *ἐπιτεύγματα* τοῦ συνειδέναι.

Τέτοιας λογῆς ἐπιτεύγματα ὀνομάζονται *συγκροτησιακά* ἐπιτεύγματα σέ σχέση μέ τό ἀποτελέσμα τους, ἐφόσον ὀδηγοῦν ἀκριβῶς στή «συγκρότηση» τῶν ἀντικειμένων καί τελικά τοῦ κόσμου στήν ὀλότητά του. Σέ σχέση μέ τά νοητικά μέσα πού ὀδηγοῦν σέ ἕνα τέτοιο ἀποτέλεσμα, ὀνομάζονται ἐπιτεύγματα τά ὅποια ἐγκαθιδρύουν νόημα. Κατ' ἐξοχήν εἶναι κατάλληλα νά ἐπιτρέψουν ὥστε αὐτό τό ἀποτέλεσμα νά γίνει κατανοητό ὡς «συγκρότηση».

Βέβαια, ὕστερα ἀπό τή φαινομενολογική ἀναγωγή δέν μποροῦμε πιά νά θεωροῦμε τή συγκρότηση ἀπλῶς μιᾶν ἀποβλεπτική διεργασία, κατά τήν ὀποία τό ἀντικείμενο –βῆμα βῆμα καί σκαλί σκαλί– «παράγεται» καί αὐτοπροσφέρεται· μιᾶ διαδικασία κατά τήν ὀποία, οὔτως εἰπεῖν, συνετελεῖται ή «ανάδυσή» τοῦ ἀντικειμένου μέσα στή συνείδηση. Αὐτό πού τώρα γίνεται φανερό ὡς ὑπερβατολογικό ἐπίτευγμα τοῦ συνειδέναι δέν εἶναι ἀπλῶς ή ἐμφάνιση ἑνός ἀντικειμένου μέ αὐτές κι ἐκεῖνες τίς ἰδιότητες καί αὐτόν κι ἐκεῖνο τόν ὄντολογικό τρόπο, ἀνάλογα μέ τίς δοξικές - ὄντοθετικές δραστηριότητες πού συντελέστηκαν στίς Νοήσεις. Στίς Νοήσεις, ἐπομένως προσιδιάζει μιᾶ ὀρισμένη παραγωγική δραστηριότητα· ή συγκρότησή τους εἶναι παραγωγή, αὐτό τό ὀποιο συγκροτήθηκε εἶναι παράγωγο τοῦ συνειδέναι.

Σύμφωνα ὡστόσο μέ αὐτά δέν ἀπέχουμε πολύ ἀπό τήν παραδοχή ὅτι ή συγ-

κρότηση ενός αντικειμένου λίγο ως πολύ ισοδυναμεί με τό πλάσιμό του. 'Η προσθήκη ότι κατά τά άλλα τό πλάσιμο αυτό πρέπει νά τό έννοήσουμε υπό υπερβατολογική έννοια δέν τό καθιστά πιό εύκρινές· απεναντίας, ένα τέτοιας λογής πλάσιμο φαίνεται νά οδηγεί στά γεμάτα μυστήριο βάθη μιās δημιουργίας του κόσμου διαμέσου του υπερβατολογικού συνειδέναί – μιās δημιουργίας απρόσιτης πιά στη λογική προσέγγιση. 'Η πρώιμη αντίκρουση από τόν ίδιο τόν Husserl μιās «Μυθολογίας τών δραστηριοτήτων» της συνείδησης πού έτεινε νά δημιουργηθεί γύρω από τή λειτουργία τών ενεργημάτων ισχύει καί για τήν υπερβατολογική φαινομενολογία. "Όσο λιγιστές κι αν είναι οί ρητές αναφορές του Husserl σέ θετικούς προσδιορισμούς της δικής του έννοιας της συγκρότησης, προκύπτει ώστόσο με καθαρότητα από τά συμφραζόμενά του ότι πουθενά ό Husserl δέν προσγράφει στό συνειδέναί δημιουργικές δυνάμεις (Potenzen) πού νά παράγουν Είναί – ούτε καί στό υπερβατολογικό συνειδέναί.

Οί παραγωγικές ικανότητες της συνείδησης έχουν, σύμφωνα με τόν Husserl, θεμελιωτικόν μόνο χαρακτήρα, καί μάλιστα θεμελιωτικό νοήματος. Τά όντοθετικά ενεργήματα δέν παράγουν Είναί, θέτουν Είναί με ένα όρισμένο κάθε φορά νόημα. Με αυτό δέν δίνεται απάντηση στό έρώτημα από ποδ προέρχεται τό Είναί ή μάλιστα καί ποιός τό έπλασε. "Ένα τέτοιο έρώτημα δέν θά είχε θέση στη φιλοσοφία του Husserl. Τό θεμελιώδες έρώτημα του Husserl είναι από μεταφυσική άποψη πιό «όλιγαρκές», από φαινομενολογική όμως πιό έμφαντικό: τί νόημα έχουν οί κάθε λογής λόγοι περί του Είναί, καί ως τί θά μπορούσαμε νά έννοήσουμε αυτό τό νόημα; 'Επίσης θά έπρεπε νά διερευνηθοδν, ως τά έσχατα βάθη τους, οί υποκειμενικές δραστηριότητες της νοηματοδότησης. "Έγινε όμως τότε φανερό ότι άκόμη καί ένα Είναί «καθ' αυτό», πού ή φυσική στάση τό θεωρεί έντελως ανεξάρτητο από τή συνείδηση καί πού μπορεί νά τό έκλαμβάνει με τόν ένα ή τόν άλλο τρόπο, είναι ένα Είναί πού τίθεται ως «καθ' αυτό», καί ότι αυτό τό Είναί μπορεί νά έννοηθεί μόνο από τό νόημα πού έχει για μιās ένα τέτοιο «καθ' αυτό».

"Ότι πάντως τό νόημα αποτελεί ένα έγκαθιδρυμένο νόημα, κι ότι δέν ανήκει άφ' έαυτοδ του σέ αυτό πού τό «έχει» αλλά αποδόθηκε σέ αυτό από τήν υπερβατολογική υποκειμενικότητα στό συνειδέναί της, τό όποιο έγκαθιδρύει νόημα, είναι κάτι πού περιέχεται σέ εκείνη τή διδασκαλία του Husserl πού συνιστά τόν πυρήνα του υπερβατολογικού - φαινομενολογικού ιδεαλισμοδ του. 'Ο ίδιος ό Husserl επανειλημμένα τόν έχει χαρακτηρίσει ως συγκροτησιακό ιδεαλισμό – κάτι πού δέν αποτελεί έξωτερική μόνο ένδειξη ότι ή θεματική της συγκρότησης δεσπόζει στη φαινομενολογία του.

III. 'Η θεματική αυτή ξεκινάει με τή φαινομενολογική άναγωγή. Αυτή αποτελεί τήν πύλη εισόδου σέ ένα πεδίο προβληματικής τό όποιο από έδω καί έπειτα θά διερευνηθεί διαμέσου της άνάλυσης της αποβλεπτικότητας (Intentional analyse) qua συγκροτησιακής αντίληψης. Αυτό σημαίνει ότι τώρα ή «άνάλυση πού γίνεται με βάση τά επιμέρους προσδιορισμένα βιώματα» πρέπει να δώσει τή θέση της σέ μιιά θεώρηση τών βιωμάτων «υπό τό τελεολογικό

πρίσμα τῆς λειτουργίας τους ὡς βιωμάτων» τὰ ὁποῖα καθιστοῦν δυνατὴ τὴ «συνθετικὴ ἐνότητα» (synthetische Einheit). Συνεπῶς τὰ ἀποβλεπτικά ἐπιτεύγματα –μέ ὅλες τὶς συνεπαγωγές καὶ τὶς διαπλοκές τους– πρέπει νὰ ἀναλυθοῦν διεξοδικότερα ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς λειτουργίας τους, δυνάμει τῆς ὁποίας καθιστοῦν τὴν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα ἐμφανὴ καὶ ἔλλογα προσδιορίσιμη.

Μὲ αὐτὸ ἀρχίζει ἡ ἐργασία πού θά μπορούσε κανεὶς νὰ τὴν θεωροῦσε ὡς τὴν ὄψιμη φιλοσοφία τοῦ Husserl, χωρὶς πάντως νὰ εἶναι δυνατόν νὰ προσδιοριστεῖ χρονολογικά μὲ ἀκρίβεια τὸ ξεκίνημά της. Ὅτι πρόκειται γιὰ κάτι νέο γίνεται καὶ ἐξωτερικὰ φανερό ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ὁρολογία ἀρχίζει νὰ μεταβάλλεται. Ἄντὶ γιὰ «συνειδένα» ἔχουμε τώρα «ὑπερβατολογικὴ ὑποκειμενικότητα», ἐπίσης ὡς «διυποκειμενικότητα» (Intersubjektivität)· ἀντὶ γιὰ τὰ «ἐνεργήματα» ἢ τὰ «ἀποβλεπτικά βιώματα» ἔχουμε τώρα τὰ «ἀποβλεπτικά ἐπιτεύγματα» (intentionale Leistungen) ἢ τὴν «ἀποβλεπτικὴ ζωὴ» (intentionales Leben)· ἀπὸ τὴν μεθοδολογικὴ ἀποψη ἀντὶ γιὰ τὴν προηγούμενη στατικὴ ἀνάλυση τῆς δομῆς τῶν ἐνεργημάτων (statische Strukturanalyse) ἔχουμε τώρα πιά γενετικὴ συγκροτησιακὴ ἀνάλυση (genetische Konstitutionsanalyse) μὲ «ἀποβλεπτικότητα τοῦ ὀρίζοντα» (Horizontintentionalität), «παθητικὴ σύνθεση», «προαποφαντικὴ» (Vorprädicative) συγκρότηση. Οἱ νέοι τίτλοι τῶν ἐργασιῶν προκύπτουν μὲ ἐσωτερικὴ ἀκολουθία ἀπὸ τοὺς παλαιούς· ἀκόμη καὶ ἐκεῖ ὅπου ἐκτοπίζουν ἐντελῶς τοὺς παλαιούς τίτλους, δὲν συμβαίνει νὰ ἐκτοπίζουν καὶ τὸ πράγμα πού δηλώνεται μὲ αὐτοὺς ἀλλὰ ἀπλῶς τὸ ἐξετάζουν τώρα διαφορετικὰ, μὲ περισσότερη συγκροτησιακὴ - φαινομενολογικὴ ὀξυδέρκεια καὶ σὲ μεγαλύτερο βάθος.

Ὡς ποιὸ βάθος ὁμως θά φτάσει τὸ νέο κοίταγμα; Θά μπορέσει ὁ Husserl νὰ λύσει τὸ αἶνιγμα πού τὸν ἀπασχολοῦσε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, πῶς δηλαδή μπορεῖ ἡ συνείδηση νὰ στρέφεται σὲ κάτι πού τὴν ὑπερβαίνει καὶ ἔτσι νὰ ἀδράχνει κάτι πού τὴν ὑπερβαίνει; – Ἀπὸ τὴ μιά αὐτὸ θά σήμαινε ὅτι ἀποσαφηνίζεται ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο τὸ συνειδένα σχετίζεται μὲ τὴν ὑπερβατικὴ πραγματικότητα· ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅτι γίνεται ἐμφανὲς μὲ ποιὸν τρόπο εἶναι δυνατόν νὰ νοηθεῖ αὐτὴ ἡ σχέση ὡς δυνατὴ. Ἐνῶ στὴ δομικὴ ἀνάλυση τοῦ Husserl γιὰ τὴν ἀποβλεπτικότητα τῶν ἐνεργημάτων, ἡ ὁποία φθάνει ἴσαμε τὴν ἀνάλυση τῆς νοητικῆς - νοηματικῆς συστοιχίας, δεσπόζει ὁ πρῶτος στόχος, ὅταν ὁ Husserl καταπιάνεται μὲ τὴν γενετικὴ συγκροτησιακὴ ἀνάλυση, γίνεται ἐκδηλο ὅτι συνδέει μὲ αὐτὴν καὶ τὸν δεύτερο, δηλαδή τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ δυνατοῦ. Ἡ γενετικὴ συγκρότηση τῆς πραγματικότητας τῆς ὑπερβατικότητας δὲν ἰσοδυναμοῦσε τελικά γι' αὐτὸν ἀπλὰ καὶ μόνο μὲ τὴν κατάδειξη ὅτι ἡ πραγματικότητα καὶ ἡ ὑπέρβασή της εἶναι κάτι ὑπαρκτό –καὶ μὲ ποιὸν τρόπο συμβαίνει αὐτό– ἀλλὰ ἀποτελοῦσε ἐπίσης ἐξήγηση περὶ τοῦ δυνατοῦ αὐτῶν τῶν δύο καὶ περὶ τοῦ τρόπου αὐτῆς τῆς δυνατότητας.

Ἦδη στὶς πρώιμες δομικὲς ἀναλύσεις τῶν ἐνεργημάτων ὁ Husserl συνάντησε ἕνα δεδομένο πού τὸ περιέγραψε μὲ τὴν ἐννοια τοῦ ὀρίζοντα: Κάθε ἀντικείμενο στὸ ὁποῖο στρέφεται τὸ ἐνέργημα ἔχει ἕνα βάθος (Hintergrund) καὶ περιβάλλεται ἀπὸ ἄλλα ἀντικείμενα πού ἀποτελοῦν τὸν ἐξωτερικὸ ὀρίζοντά

του. Ένεργήματα είναι δυνατόν νά στρέφονται επίσης σ' αυτόν' ως προς τοῦτο ὁ ὀρίζοντας ἀποτελεῖ ἕναν πόλο γιά δυνάμει προσανατολισμούς τοῦ συνειδέναί. Ἀλλά κάθε ἀντικείμενο φέρει ἐπίσης ἐπάνω του δικούς του καθορισμούς, οἱ ὅποιοι στήν ἐνεργό ἀπόβλεψη μένουν κάθε φορά κρυμμένοι καί ἄγνωστοι ἀλλά πού κι αὐτοί εἶναι κατ' ἀρχήν πιό ἐνεργοποιημένοι. Διαμορφώνουν σύμφωνα μέ τόν Husserl, τόν ἐσωτερικό ὀρίζοντα. Ἀπό τήν πλευρά τοῦ ἐνεργήματος σ' αὐτόν τόν διττό ὀρίζοντα ἀντιστοιχεῖ ἕνα πλεόνασμα τοῦ λογιζέσθαι (*des Meinens*): Σέ κάθε ἐνέργημα τό ἀντικείμενο λογιζέται ὡς κάτι περισσότερο ἀπ' ὅ,τι εἶναι ἐνεργεία δεδομένο. Τέτοια λογισματικά πλεονάσματα ἀποτελοῦν συνάμα προδιαμορφωμένες δυνατότητες νά μετατραπῆ σέ κάτι ἐνεργεία δεδομένο αὐτό πού δυνάμει μόνο συμπεριέχεται στό λογιζόμενο.

Μπαίνουν ἔτσι στό ὀπτικό πεδίο τῶν ἀποβλεπτικῶν ἀναλύσεων τό δυνάμει καί τό ἐνεργεία τοῦ συνειδέναί. Βέβαια, ὅσο αὐτά ἐκλαμβάνονται ὡς διαφορετικοί μόνο τρόποι τῆς συνειδησιακῆς ἀπόβλεψης σέ ἀντικείμενα, παραμένουν στό πλαίσιο τῆς ἀνάλυσης, τήν ὁποία ὕστερα ἀπό λίγο ὁ Husserl θά τήν ἐπέκρινε ὡς ἀπλῶς στατική. Ὡστόσο, τό δυνάμει καί τό ἐνεργεία σημαδεύουν προπαντός καί ὀρισμένες σχέσεις τῶν ἐνεργημάτων μεταξύ τους. Γιά αὐτά εἶναι σημαντικό ὅτι ἀποτελοῦν χρονικές σχέσεις. Γιατί ἡ εἴσοδος σέ ὀρίζοντες συντελεῖται, ἀπό τήν πλευρά τῆς Νόησης, στόν ὀρίζοντα ἑνός «Πρίν» καί ἑνός «Μετά», ὁ ὅποιος περιβάλλει τό «Τώρα» κάθε ἐνεργηματικῆς τέλεσης. Τά «Τώρα», «Πρίν», «Μετά» δέν εἶναι καθορισμοί τοῦ ἀντικειμενικοῦ χρόνου. Εἶναι οἱ χρονικοί τρόποι (*Zeitmodi*), σύμφωνα μέ τούς ὁποίους ἔχει δομηθεῖ χρονικά τό συνειδέναί. Ὡς τέτοιοι γίνονται φαινομενολογικά προσιτοί μόνον ἐπειδή ἀποτελοῦν συγχρόνως φάσεις τῆς συγκρότησης τοῦ ἀντικειμένου ἀπό τό συνειδέναί. Καί ἀντιστρόφως, ἡ συγκρότηση αὐτή ἀποδεικνύεται, χάρις στήν εἰδική χρονική δομή τοῦ συγκροτοῦντος συνειδέναί, ὡς χρονική συγκρότηση.

Ὁ εἰδικός χαρακτήρας αὐτοῦ τοῦ ἐμμενοῦς συνειδησιακοῦ χρόνου ἔγκειται ἰδίως στό ὅτι κάθε φάση του διατελεῖ συνεχῶς ὑπό τήν ἐπίρροια τῶν ἄλλων φάσεων. Γιά τή διαδικασία τῆς συγκρότησης αὐτό σημαίνει ὅτι οἱ φάσεις τῆς δέν παρέρχονται καί δέν χάνονται χωρίς νά ἀφήνουν ἴχνη, ἀλλά ὅτι τό ἀποτέλεσμα πού προκύπτει, κατά τή διάρκειά τους γιά τή συγκρότηση, δέχεται κάθε φορά καί τούς καθορισμούς τῶν συγκροτησιακῶν ἐπιτευγμάτων πού ἔχουν προηγηθεῖ. Συνεπῶς ἡ χρονική συγκρότηση δέν εἶναι ἀπλῶς συγκρότηση πού συντελεῖται στή διάρκεια ἑνός χρονικοῦ διαστήματος ἀλλά ὁ χρονικός χαρακτήρας τῆς ἔγκειται οὐσιαστικά στό ὅτι στή συγκρότηση πού συντελεῖται κατά τήν παρούσα στιγμή ὑπηρεύχεται καί κάτι τό ὁποῖο ἔχει ἐπιτευχθεῖ προηγουμένως. Κι εἶναι αὐτό πού τήν καθιστᾷ γενετική συγκρότηση⁸.

8. Συστηματικά ὁ Husserl τήν ἀνέπτυξε ἀπό τό 1920. Πρβ. ἰδίως *Husserliana XI*, σ. 304 κ.έ. καί σ. 336 κ.έ.

Δεδομένου ότι κάθε συγκρότηση αποτελεί έγκαθίδρυση νοήματος, έπεται ότι κάθε νοηματικό μόρφωμα πρέπει να εξετάζεται ως προς τις συνεπαγωγές του από προηγούμενες νοηματικές διαμορφώσεις. Συνεπώς ή αποβλεπτική ανάλυση με στόχο την αποκάλυψη των προηγούμενων έπιτευγμάτων που έχουν ήδη κάθε φορά εισχωρήσει στίς έτοιμες, συγκροτημένες, αντικειμενικές ενότητες, πρέπει να διαμορφωθεί ακόμη παραπέρα. Ο Husserl μιλάει ίσως έδω και για την επανενεργοποίηση μιās *ίστορίας του νοήματος* (Sinn-geschichte), την όποία έχει κάθε συγκροτημένη ένότητα, ή ακόμη, πιο πλαστικά, για μιā «διαστρωματική» *ίστορία* («sedimentierte» Geschichte), ή όποία έχει συμμετοχή στη διαμόρφωση κάθε ενεργεία νοηματικής έγκαθίδρυσης. Για «ίστορία» μπορούμε να μιλάμε έδω στον βαθμό που στόχος δέν είναι πιά να περιγραφεί ή δομή των ενεργημάτων της αντικειμενικής συγκρότησης απλώς ως κάτι που τελείται ενεργεία «τώρα», αλλά να κατανοηθεί αυτή ή συγκρότηση γενετικά μέσα από προηγούμενα συγκροτησιακά έπιτεύγματα. Βέβαια, τό «πρίν» της είναι χρονικό μόνο υπό μιā μή ουσιαστική έννοια: Τό κρίσιμο έρώτημα εν προκειμένω δέν είναι πότε πραγματοποιήθηκαν αυτά τά έπιτεύγματα αλλά πώς πραγματοποιήθηκαν και τί συνεισέφεραν –σέ νοηματικά προκαταρκτικά έπιτεύγματα– για την ενεργεία συγκρότηση.

Δέν είναι έδω ό τόπος να εξετάσουμε κατά πόσο με αυτό ό Husserl βρήκε τω έντι μιā φαινομενολογική πρόσβαση προς την *ίστορία* υπό την καθαυτό έννοιά της⁹. Όπωςδήποτε όμως αυτή ή «διαστρωματική *ίστορία του νοήματος*» όροθετεί ένα ιδιόμορφο έργο αποβλεπτικών αναλύσεων, τό όποιο έπιφέρει βαθιά αλλαγή στη μέθοδο του Husserl. Η αποβλεπτική ανάλυση, που τώρα πιά είναι διείσδυση και ζωντάνεμα διαστρωματωμένων νοηματικών συνεπαγωγών, έχει τώρα μπροστά της άλλα προβλήματα απ' ό,τι ή πρώιμη δομική ανάλυση των ενεργημάτων. Κοιτάζοντάς την άνδρομικά, από τή σκοπιά της όψιμης φιλοσοφίας του Husserl, ή ανάλυση αυτή αποδεικνύεται ασύμμετρη ως προς τρεις τουλάχιστον απόψεις:

(1) Τά ενεργήματα ήσαν έξ όρισμού έπιμέρους αποβλέψεις που τελούνταν

9. Ο Husserl είχε συνείδηση του γεγονότος ότι με την «ίστορία του νοήματος» (Sinn-geschichte) δέν έθιγε ζητήματα καθαυτό *ίστορικά*: δέν είναι τυχαίο ότι για τον Husserl ή *ίστορία* περί της όποίας είναι εν προκειμένω ό λόγος –τόσο ως άτομική *ίστορία* όσο και ως διυποκειμενική, κοινωνική *ίστορία*– είναι πάντοτε *ίστορία* μέσα σέ εισαγωγικά. Από την άλλη ό Husserl έβλεπε καθαρά ότι ή φαινομενολογία του –καθώς αποτελούσε θεμελίωση της έπιστήμης συνολικά– όφειλε να προβάλλει αξιώσεις και στην *ίστορία* και στην *ίστορική έπιστήμη*, χωρίς ώστόσο να μπορέσει ό Husserl να εκπληρώσει έπαρκώς αυτό τό αίτημα. Πρβ. E. Ströker, «Husserl's Transcendental Phenomenology and History», στό: K.K. Cho (έκδ.), *Philosophy and Science in Phenomenological Perspective*, *Phenomenologica* 19, 1983 (υπό έκτύπωση όταν δημοσιευόταν αυτό τό άρθρο).

Όρισμένες δυσκολίες, όχι μικρές, προξένησε στον Husserl, καθώς φαίνεται, και τό έρώτημα σχετικά με τον ειδικώς χρονικό καθορισμό της *ίστορίας*. Βλ. σχετικά E. Ströker, «Zeit und Geschichte in Husserls Phänomenologie. Zur Frage ihres Zusammenhangs», στό: *Phänomenologische Forschungen* 15, 1983, σ. 111 κ.έ.

ένεργεία· οί ὄντοθετικές ὄψεις τους συνεπάγονταν μιὰ «λήψη θέσης», ἔθεταν ἓνα εἶναι. Σέ αὐτό ἀντιπαρατίθεται τώρα ἡ ἄποψη ὅτι τέτοιας λογῆς ἀποβλεπτικές τελέσεις πού ἔχουν ἤδη προηγουμένως διακριθεῖ ἀφαιρετικά, βασίζονται κάθε φορά σέ πολλαπλές προκαταρκτικές συγκροτήσεις ὀφειλόμενες σέ μιὰ «παθητική γένεση».

(2) Στήν παλαιότερη ἀνάλυση τοῦ ἐνεργήματος ὁ Husserl, ἐκτός ἀπό τήν καθαυτό νοητική ὄψη τοῦ ἐνεργήματος – αὐτήν πού θέτει ἓνα εἶναι – εἶχε ἀναγνωρίσει ὡς συστατικό μέρος καί ἓνα περιεχόμενο· καί τό περιεχόμενο αὐτό τό ἐντόπιζε σέ αἰσθητηριακά δεδομένα. Δεδομένα πού κατ' αὐτόν πρόσφεραν τήν αἰσθητήρια ὕλη γιά τή διαμόρφωση τῶν ἐνεργημάτων. – Αὐτό τώρα ἐγκαταλείπεται καθῶς ὁ Husserl ὑποστηρίζει ὅτι τά δύο διαφορετικά δομικά στοιχεῖα τῶν ἐνεργημάτων, τό «ὕλικό» τους καί ἡ «μορφή» τους, πρέπει νά ἀναχθοῦν σέ μιὰ ἀπό τήν ἄποψη τῆς γένεσης τοῦ νοήματος βαθύτερη, ἀδιαφοροποίητη ἀκόμα ἐνότητα τῶν δύο μέσα στό πρωταρχικό συνειδέναι τοῦ χρόνου.

(3) Τελικά ἡ ἀρχική φαινομενολογική διερεύνηση τῆς ἀποβλεπτικότητας τῶν ἐνεργημάτων δέν ἔθετε καί τό ἐρώτημα γιά τό Ἔγώ, γιά τό ὑποκείμενο τῆς τέλεσης τοῦ ἐνεργήματος. Τό Ἔγώ λογιζόταν ἀπλά καί μόνο ὡς τό ἀφηρημένο κέντρο τῶν ἐνεργημάτων, ὡς ὁ ἀπλῶς ὑποκειμενικός «πόλος» τους, πού καθαυτόν διόλου δέν ἐπηρεαζόταν ἀπό τήν τέλεση τοῦ ἐνεργήματος· ἐμφανιζόταν ὡς ἡ ταυτόσημη «πηγή» τῶν ἐνεργημάτων, πού ἐντοπιζόταν ἔξω ἀπό τά ἐνεργήματα. – Ἐδῶ ἐγκείται ἡ πιό σημαντική ἴσως ἀλλαγή πού συντελεῖται στή φαινομενολογία τοῦ Husserl συνεπεία τῆς γενετικής συγκροτησιακῆς ἀνάλυσης. Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη τό στενό πλαίσιο αὐτῆς τῆς πραγματείας πρέπει νά περιοριστοῦμε στήν παρακάτω σύντομη θεώρηση.

IV. Στήν ἀφετηρία εἶναι ἡ ἐπίγνωση ὅτι τό Ἔγώ – πού ἐστιάζει τό ἐνεργήμα – δέν ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἓναν κενό πόλο ταύτισης ἀλλά, ἀντίθετα, δυνάμει μιᾶς «κανονικότητας» πού χαρακτηρίζει τήν ὑπερβατολογική γένεση (Genesis), κατακτᾷ νέες, μόνιμες, ἰδιοτυπίες ἢ ἔξεις, ὅπου τό Ἔγώ αὐτό φανερώνεται ὡς «Μονάδα» (Monade)¹⁰. Ὡς μοναδικό Ἔγώ, μόλο πού εἶναι ὑπερβατολογικό, ἀποτελεῖ ἓνα συγκεκριμένο Ἔγώ. Τά ἰδιαίτερα γνωρίσματα πού ἔχει ἀποκτήσει δυνάμει προηγούμενων νοηματικῶν κατακτήσεων ἀποτελοῦν, μαζί μέ τίς διαρκεῖς ἐνεργητικές νοηματικές συγκροτήσεις, τήν «ἱστορία» του. Ἐδῶ εἶναι δυνατό νά γίνει σέ γενικές γραμμές σαφῆς ἡ ἐννοιολογική μετάπλαση ἀπό τήν ἀποβλεπτικότητα στή συγκρότηση, ὅπως ἐκδηλώνεται στόν ὄψιμο Husserl.

Ἡ συγκρότηση ἀντικειμενικῶν ἐνοτήτων ἀποβαίνει τό καθοδηγητικό νῆμα γιά τήν ἀναζήτηση τῶν ὄρων της μέσα στήν ὑποκειμενικότητα πού ἐγκαθιδρύει τό ὁποιοδήποτε νόημα περί ἀντικειμένων (Gegenständlichkeit), ἀντικειμενικότητας (Objektivität), πραγματικότητας (Wirklichkeit), καί μάλιστα

10. *Cartesianische Meditationen, Husserliana I*, σ. 100 κ.έ.· καί ἀντίστοιχο ἤδη στίς παραδόσεις: *Analysen zur passiven Synthesis, Husserliana XI*, σ. 8, σ. 96 κ.ά.

Έτσι ώστε ή υπερβατολογική γένεσή τους νά παρακολουθεΐται αναγωγικά μέσα από όλες τΐς στρωματικές, παθητικές προ-συγκροτήσεις ως τΐς «πρωταρχές» τους. Στο έργο αυτό αδυνατεί νά ανταποκριθεΐ ή απλή ανάλυση τών ενεργημάτων του συνειδένα, διότι ήδη ή νοητική - νοηματική δομή τών ενεργημάτων αποδεικνύεται από τήν πλευρά της ως υπερβατολογικό παράγωγο όφειλόμενο σέ πρωταρχικότερη συγκρότηση. Μέ τήν αναδρομή στην γένεσή τους ή αποβλεπτικότητα ανάγεται τελικά στην *χρονικότητα* (Temporalität) του υπερβατολογικού συνειδένα. 'Από αυτήν ώστόσο δέν «ξεπηδοΐν» μέ άμεσότητα τά ενεργήματα του συνειδένα αλλά αυτό πού ό Husserl τό όνομάζει *αποβλεπτική ζωή*.

Μέ αυτό έννοεΐται έπακριβέστερα εκείνο τό συγκεκριμένο γίνεσθαι τής ύποκειμενικότητας μέσα από τήν πρωταρχική χρονικότητά της, έτσι όπως αυτό συντελεΐται μέ τήν αυστηρή άμοιβαία σχέση τής βαθμιαίας γενετικής συγκρότησης τών αντικειμενικών έννοτήτων καί τής αυτοσυγκρότησης του 'Εγώ. Τό πυκνό πλέγμα τών άμοιβαίων συνεπαγωγών του δύσκολα μπορεί νά τό διαφωτίσει ακόμη καί μιá όσοδιήποτε λεπτομερής συγκροτησιακή ανάλυση, κυρίως γιατί από τά έτοιμα υπερβατολογικά παράγωγα μιáς τέτοιας ανάλυσης - τά μόνα πού είναι δυνατόν νά άδραχτοΐν μέ άμεσότητα - δέν προκύπτει μιá σαφής άκολουθία βημάτων ή όποία νά ανατρέχει στις συγκροτησιακές πρωταρχές πού άποτελοΐν τόν στόχο. Πάντοτε όμως ή ζητούμενη αναδρομή στις υπερβατολογικές πρωταρχές τής νοηματικής συγκρότησης πρέπει νά είναι προσανατολισμένη στον χρόνο καί τή συγκρότησή του. 'Η αναδρομή αυτή περνάει μέσα από προ-συγκροτησιακές βαθμίδες, οί όποίες πρέπει συνολικά νά λογίζονται ως βαθμίδες *παθητικής γένεσης*. 'Από τή μιá ό παθητικός χαρακτήρας τους αποδεικνύεται σχετικός μέ τή δραστηριότητα ενεργημάτων του 'Εγώ, πού έχουν διαπτυγμένα (explizit) τελεστεί. Καί δείχνει επίσης ότι πρόκειται για συγκροτήσεις προερχόμενες από προηγούμενη άπόκτηση, πού είτε είναι δικές του είτε τΐς έχει διαμέσου νοηματικών έγκαθιδρύσεων πού του δόθηκαν μέ τή μεσολάβηση άλλων ύποκειμένων - στις όποίες τό 'Εγώ μπορεί διαρκώς νά ανατρέχει.

'Εφόσον μιá τέτοια αναδρομή είναι δυνατή, τά συγκροτησιακά έπιτεύγματα πού πραγματοποιήθηκαν προηγουμένως, έχουν ώστόσο κι αυτά όμοια αποβλεπτική δομή μέ τΐς συγκροτήσεις οί όποίες τελέστηκαν ενεργητικά. 'Ετσι, οί συγκροτήσεις αυτές δέν άποτελοΐν κάτι πρωταρχικό, άφοΐ κάθε δραστηριότητα έχει προϋποθέσεις, οί όποίες, από τήν πλευρά τους, δέν ριζώνουν κι αυτές σέ δραστηριότητες. Δεδομένου ότι τά ενεργητικά έπιτεύγματα είναι τά υπό ευρύτατη έννοια άποφαντικά έπιτεύγματα, παραπέμπουν πίσω, σέ μιá περιοχή πού για τόν λόγο αυτόν ό Husserl μόρεσε νά τήν διερευνήσει καί ως τήν περιοχή μιáς προ-άποφαντικής συγκρότησης¹¹. Στην περιοχή αυτή δέν

11. 'Η παθητική γένεση (passive Genesis) έμφανίζεται ως προαποφαντική (vorprädikative) συγκρότηση προπαντός στην *Formale und Transzendente Logik*, έργο στο όποιο έξετάζεται ειδικά ή νοηματική ιστορία (Sinngeschichte) τών ανώτερων ενεργημά-

υπάρχουν «ἀκόμη» αντικειμενικότητες, όπως επίσης δέν υπάρχει «ἀκόμη» ένα Ἐγώ. Τί υπόκειται ἔτσι ὁμως τελικά ὡς βάση σ' αὐτή τή διπολικότητα Ἐγώ κι ἀντικειμένου;

Ὁ Husserl εἶδε καθαρά ὅτι μέ τό ἐρώτημα αὐτό εἰσερχόταν στήν τροχιά «μιάς πρωταρχικότητας ἢ ὁποία βέβαια μόνο ἀφαιρετικά θά ἦταν δυνατό νά παραχθεῖ». Κατ' ἀνάγκη πρέπει ἐδῶ νά παρακάμψουμε τό ἐρώτημα κατά πόσο μιά φαινομενολογική ἀνάλυση εἶναι ἐν γένει κατάλληλη νά φτάσει αὐτή τήν πρωταρχικότητα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁμως, ὁ Husserl, μέ τή μικροσκοπική συγκροτησιακή - γενετική ἐξέτασή του, ἄγγιξε τελικά ἕνα παθητικό - ἐφόσον δέν ξεκινάει ἀπό μιά δράση τοῦ Ἐγώ - γίνεσθαι, τό ὁποῖο, καθώς ἀποτελεῖ κάτι πού «πηγάζει πρωταρχικά», δέν εἶναι δυνατό νά ὑποβληθεῖ σέ παραπέρα διερεύνηση. Γιά τοῦτο ἡ διεργασία αὐτή τίθεται - καί θά ἐπρεπε ἴσως νά λέγαμε: τίθεται καθαρῶς θεωρητικά (spekulativ) - προκειμένου διαμέσου αὐτῆς νά γίνει κατανοητή ἤδη ἡ συγκροτησιακή - φαινομενολογική καταγωγή τῆς συνείδησης τοῦ χρόνου, αὐτῆς τῆς «πρωταρχικῆς ἀφετηρίας τῆς συγκρότησης ἐν γένει». Γιατί οἱ ἔσχατες παθητικές συνθέσεις, πού εἶναι δυνατόν νά ἀδραχτοῦν κατά τήν ὑπερβατολογική - φαινομενολογική ἀναδρομή, εἶναι οἱ συνθέσεις τῆς «χρονικῆς συγκρότησης» (Zeitigung), δηλαδή τῆς συνένωσης τῆς ἀνακράτησης (Retention) καί τῆς πρόσβασης (Protention) μέ τό πρωταρχικό παρόν (Urgegenwart).

Ἡ τέτοιας λογῆς χρονική συγκρότηση χρειάζεται ὡστόσο «κάτι», τό ὁποῖο νά συντίθεται σέ αὐτήν καί χωρίς τό ὁποῖο δέν θά ἦταν κύν δυνατό νά ὑπάρχει μιά πρωταρχική συνείδηση τοῦ χρόνου. Γιά αὐτό τό Κάτι ὁ Husserl ἀνατρέχει τώρα στό λεγόμενο «πρωταρχικό ἐντυπωτικό δεδομένο» (urimpressionales Datum). Ἀποδεικνύεται τελικά ὅτι τό δεδομένο αὐτό ἀποτελεῖ τόν γενετικό «πρόδρομο» ἐκείνου τοῦ αἰσθητηριακοῦ δεδομένου (Empfindungsdatums), τό ὁποῖο πρωύτερα ὀροῦσε ὡς ἡ αἰσθητηριακή ὕλη (sensuelle Hyle) τῶν Νοήσεων. Πρόδρομο τῆς αἰσθητηριακῆς ὕλης ἀποτελεῖ στό βαθμό πού τό πρωταρχικό ἐντυπωτικό αὐτό δεδομένο - πρωταρχικό ὑλικό ἀπλῶς τῆς χρονοποιητικῆς σύνθεσης τοῦ ἀφετηριακοῦ γίνεσθαι γιά τή διάρθρωση τῆς ἐσωτερικῆς συνείδησης τοῦ χρόνου σέ ἀνακράτηση (Retention), πρωταρχικό παρόν (Urgegenwart), πρόσβαση (Protention) - δέν διατελεῖ ἀκόμη σέ ἀντίθεση μέ μιά νοητική (noetischen) διαμόρφωση, πολύ περισσότερο πού ἀπό τή μεριά τῆς ἡ ἀντίθεση αὐτή προκύπτει μόνο μέσα ἀπό παραπέρα παθητικές συνθέσεις.

Αὐτό τό πρωταρχικό ἐντυπωτικό δεδομένο - πού βρίσκεται πρὶν ἀπό ὁποιαδήποτε διαφοροποίηση σχετική μέ τό ὑλικό καί τή μορφή - ἀποτελεῖ ὡστόσο πάντα δεδομένο ἐνός «πεδίου» αἰσθητηριακῶν προδεδωμένων. Ἀπό τή μιά

των τῆς λογικῆς κριτικῆς ἱκανότητας (des logischen Urteilens). Γενικῶς βλ. σχετικά E. Husserl, *Analysen zur passiven Synthesis*, Husserliana VI, ἐπίσης E. Husserl, *Erfahrung und Urteil, Untersuchungen zur Genealogie der Logik*, διατυπωμένο καί ἐκδεδωμένο ἀπό τόν L. Landgrebe, Hamburg 1972, Πρῶτο μέρος, σ. 73 κ.έ.

αυτό σημαίνει ότι ή συγκροτησιακή - γενετική φαινομενολογία πρέπει να είναι σέ θέση να αποσαφηνίσει ποιά έν γένει συμμετοχή μπορούν να έχουν οί αισθητηριακές λειτουργίες στά έπιτεύγματα τής ύποκειμενικότητας, στά όποια έγκαθιδρύεται νόημα. Από τήν άλλη σημαίνει ότι έδω ή φαινομενολογία αναπότρεπτα έρχεται άντιμέτωπη μέ τό έρώτημα για ένα πράγματι έκ τών προτέρων δεδομένο πού δέν άνάγεται σέ έπιτεύγματα τής ύποκειμενικότητας. Τό πρώτο έρώτημα άφορά στό ρόλο καί τή λειτουργία τής σωματικότητας τοϋ ύποκειμένου στην ύπερβατολογική φαινομενολογία. Τό δεύτερο έρώτημα άνατρέχει στό πρόβλημα –πού τό έχουμε ήδη ύποτυπώσει– τής ύπερβατολογικής συγκρότησης ως δημιουργίας (Kreation). Καί τά δύο έρωτήματα, πού προδήλως είναι στενά άλληλένδετα, αφήνουν άνοιχτά όρισμένα ζητήματα τής φιλοσοφίας τοϋ Husserl, έτσι ώστε όσα θά πούμε έδω κλείνοντας αυτό τό άρθρο, να έχουν περισσότερο τόν χαρακτήρα δικών μας σκέψεων παρά να αποτελούν άσφαλή έκθεση άπόψεων τοϋ Husserl.

Σέ ό,τι άφορά τό πρώτο έρώτημα, τό σχετικό μέ τή σωματικότητα, σημειώνουμε ότι ή πρώιμη φάση τής χουσερλιανής φιλοσοφίας δέν ήταν εϋνοϊκά διατεθειμένη άπέναντι σ' ένα τέτοιο έρώτημα: Μιά φαινομενολογία τοϋ καθαροϋ συνειδέναι –πού ή καθαρότητά του λογιζόταν ότι έγκείται ακριβώς καί στό ότι τό όποιοδήποτε σωμα (Leib), εκλαμβάνόμενο ως υλικό σωμα (Körper), έντασσόταν μαζί μέ άλλα υλικά σώματα στον φυσικό κόσμο τής φαινομενολογικής έποχής– δέν μπορούσε να χαρακτηρίσει τό σωμα ως ότιδήποτε άλλο παρά μόνο ως ύπερβατολογικό σωματικό φαινόμενο. "Όσο ριζικά κι άν διέφερε από τά άλλα φυσικά πράγματα ως προς τόν τρόπο μέ τόν όποιο γίνονταν εκδηλο, ώστόσο είχε κοινό μέ αυτά ουσιαδες γνώρισμα τό γεγονός ότι ή σχέση τοϋ συνειδέναι μέ αυτό φαινόταν να είναι σχέση άποβλεπτική καί, έτσι, καθαρως άντικειμενική. Η παλαιότερη άποψη τοϋ Husserl για τήν άποβλεπτικότητα καί τή συγκρότηση δέν άφηνε περιθώρια για τίποτε άλλο, καί κατ' άνάγκη δέν επέτρεπε –για όσο διάστημα ή άνάλυση πού επηρεαζόταν από αυτήν παρέμενε στατική άνάλυση– να γίνει ευρέως φανερό ότι έδω δεσπόζουν άλλου είδους συνάψεις.

Βέβαια, πολύ ένωρίς πρόσεξε ό Husserl ότι τό ύπερβατολογικό συνειδέναι δέν έχει άπλως άπέναντί του φύση –άντικειμενικά, μέ τήν πιό πρωταρχική σημασία τής λέξης–, αλλά ότι καί αυτό καθαυτό έχει τή «φυσική πλευρά» του ή ένα «υπέδαφος από φύση»¹². Τό ζητούμενο έδω θά ήταν να παρακολουθήσουμε πώς έπειτα, κατά τήν πορεία τών γενετικών αναλύσεων, ό,τι αρχικά – υπό στατικό πρίσμα καί μάλλον μεταφορικως– είχε ύποδηλωθεί ως «πλευρά» ή ως «υπέδαφος», τελικά αναγνωριζόταν ότι αποτελούσε δομικό συστατικό

12. Σχετικά μέ τό έρώτημα για τή συγκρότηση τοϋ υλικού σώματος (Körper) καί τοϋ κορμιού (Leib) ως φυσικών πραγμάτων, υπό στατική έποψη, στίς *Ideen II*, *Husserliana IV*· για τήν υπό γενετική έποψη εξέταση τοϋ παραπάνω έρωτήματος –πού ό Husserl δέν τήν άνέπτυξε μέ συνεκτικό τρόπο– βλ. L. Landgrebe, «Reflexionen zu Husserls Konstitutionslehre», *Tijdschrift voor Filosofie* 36, 1974, σ. 466-482.

τῆς ὑπερβατολογικῆς ὑποκειμενικότητας· κι ἀκόμη, μέ ποιόν τρόπο γίνεται φανερό ὅτι ἡ συγκρότηση τῆς *Φύσης* εἶναι δυνατή μόνο γιά ἓνα ὑποκείμενο τό ὁποῖο μπορεῖ, δυνάμει τῆς σωματικῆς λειτουργίας του, νά ἐπιτελεῖ πρός τοῦτο παθητικά προεπιτεύγματα (passive Vorleistungen) ἀπό τή συγκρότηση ἀντικειμενικοτήτων μέσω τῶν αἰσθήσεων.

Ἄναμφίβολα τό σῶμα μου εἶναι ἓνα δεδομένο τοῦ συνειδέναί μου· διαφορετικά πῶς θά μποροῦσα νά γνωρίζω γι' αὐτό καί νά ἀποφαινομαι σχετικά μέ αὐτό; Ἄδιαμφισβήτητα ὅμως ἀνήκει ἐπίσης καί σέ μένα τόν ἴδιο ὡς ὑπερβατολογικό ὑποκείμενο, κατά τρόπο ὥστε νά δρᾷ καί αὐτό ἀπό μιᾶς ἀρχῆς σέ κάθε συγκρότηση· πῶς ἀλλιῶς θά μποροῦσε νά ἦταν πλασμένο τό συνειδέναί μου ὥστε νά μπορεῖ νά ἔχει πρωταρχικά ἐντυπωτικά αἰσθητηριακά δεδομένα;

Αὐτό τό ἰδιότυπο διττό πλέγμα σχέσεων, ὅτι δηλαδή ἡ σωματικότητα δέν συμβαίνει μόνο νά συγκροτεῖται στό συνειδέναί ἀλλά ὅτι καί αὐτή ἀπό τήν πλευρά της ἔχει συγκροτητικό ρόλο γιά τὰ συγκροτησιακά ἐπιτεύγματα τοῦ συνειδέναί ἕως τὰ ἀνώτατα μορφώματα τῶν νοηματικῶν ἐγκαθιδρύσεων του, παραπέμπει σέ μιᾶ χουσερλιανή προβληματική, ἡ ὁποία πρέπει νά γίνει ἀντικείμενο διεξοδικῆς ἀνάλυσης. Ἄνάλυσης πού θά ἦταν δυνατό νά ἀποδείκνυε ὡς λαθεμένη ἀκόμη καί τήν προϋπόθεση πού ἀρχικά εἶχε δεχθεῖ ὁ Husserl –καί πού ὕστερα βέβαια τήν τροποποίησε, χωρίς ὅμως καί νά τήν διορθώσει ἀποτελεσματικά– σχετικά μέ μιᾶ καθαῶς ἀποβλεπτική σχέση τοῦ συνειδέναί μέ τό σῶμα. Ὁφειλόταν ἴσως σέ μιᾶν ἀξεκαθάριστη προκατάληψη τοῦ Husserl σχετικά μέ τήν ἀποβλεπτικότητα τοῦ συνειδέναί; Μήπως ἐν τέλει προκύπτει ὅτι ἡ χουσερλιανή ἐννοια τῆς ἀποβλεπτικότητας, ἐννοια βάσει τῆς ὁποίας τροchioδρομήθηκε ἡ φιλοσοφία του, ὀδηγεῖ τελικά, μέσα ἀπό λογῆς λογῆς μεταπλάσεις πού φθάνουν ὡς τόν «ἀποβλεπτικό βίον», σέ συγκροτησιακές - γενετικές πρωταρχές αὐτοῦ τοῦ «βίου», ἀπό τίς ὁποῖες προκύπτει ὅτι στόν Husserl ἡ ἀποβλεπτικότητα –ἀντί νά ἀποτελεῖ ἓνα «δεδομένο» τοῦ συνειδησιακοῦ βίου συνολικά, τό ὁποῖο πρέπει νά ἀποσαφηνιστεῖ φαινομενολογικά– ἀποβαίνει τελικά μιᾶ θεωρητική σύλληψη τῆς φιλοσοφίας του, σύλληψη πού ἡ «νοηματική ἐγκαθίδρυσή» της πρέπει νά ὑποβληθεῖ καί αὐτή σέ κριτικόν ἔλεγχο; Αὐτό τό πρόβλημα ἐμεῖς ἐδῶ ἀπλῶς τό ὑπαινισσόμαστε· κατ' ἀνάγκην ἐδῶ θά μείνει ἀνοικτό.

Ἐπίσης, ὅ,τι μπορεῖ νά γίνει ὁρατό, τουλάχιστον ὡς ἀπλή ὑποτύπωση, στήν ἀμοιβαία συνάφεια συνειδέναί καί σωματικότητας εἶναι ἴσως τοῦτο: Ἡ συγκροτησιακή ὑπερβατολογική φαινομενολογία ὀδηγεῖται τελικά σέ ἓνα δεδομένο (Faktum), τό ὁποῖο εἶναι ὑποχρεωμένη νά τό δεχθεῖ, ἀλλά πού ἀδυνατεῖ, πάλι, νά τό καταστήσει κατανοητό ἀπό τή συγκροτησιακή - γενετική ἄποψη – ἓνα δεδομένο, ἐπομένως, πού ἀδυνατεῖ νά τό ἐξηγήσει. Γιατί ἀπό τή μιᾶ ὑπάρχουν ἐκεῖνα τὰ πρωταρχικά ἐντυπωτικά δεδομένα (Daten), τὰ ὁποῖα τό συνειδέναί πρέπει ὑποχρεωτικά νά τά ἐκλάβει ὡς κάτι πού ἀπλῶς «εἶναι ἐκεῖ» καί τίποτε παραπάνω. Κι ἀπό τήν ἄλλη «ὑπάρχει» τό συνειδέναί, τό ὁποῖο πρέπει νά εἶναι ἔτσι ὀργανωμένο ὥστε ἓνα τέτοιας λογῆς «εἶναι ἐκεῖ» νά γίνεται γιά τό συνειδέναί κάτι «δεδομένο» – νά μπορεῖ νά λειτουργεῖ ἐντυπωτικά. Ἄπό φαινομενολογική, ὥστόσο, ἄποψη αὐτό οὔτε ὡς σύμπτωση οὔτε

ώς αναγκαιότητα είναι δυνατόν να νοηθεῖ, διότι καί ἡ μιά καί ἡ ἄλλη παραδοχή θά ἦταν δυνατό να ἀνάγονται σέ Νοήσεις ἀνωτέρου ἐπιπέδου. Στή γλώσσα τοῦ Husserl θά μπορούσε ἴσως κανεῖς ἐδῶ να μιλοῦσε –μόλο πού τά συμφραζόμενα ἐδῶ εἶναι κάπως διαφορετικά– γιά «ἀπόλυτο πραγματικό δεδομένο» (absolute Faktizität), ἀφοῦ θά πρόκειται γιά τό ἔσχατο πραγματικό δεδομένο τῆς συγκροτησιακῆς ἀναδρομῆς, τό ὁποῖο εἶναι δυνατό να ἀδραχτεῖ – ἕνα ἀπόλυτο, ὡστόσο, πραγματικό δεδομένο, γιά τό ὁποῖο ἡ παραπάνω παραδοχή δέν θά μπορούσε να ἀποτελέσει τήν ἐγγύηση γιά τή βέβαιη, πέρα ἀπό κάθε ἀμφιβολία, γνώση του.

Ἔτσι ὁμως τό πρόβλημα τῆς ὑπερβατολογικῆς συγκρότησης μένει ἐπιβαρυνμένο μέ ἕνα ὑπόλοιπο πού δέν εἶναι δυνατό να ἀποσαφηνιστεῖ ἀναλυτικά. Βέβαια μπορούμε, ἔχοντας ὡς βάση τόν Husserl, να ἀντικρούσουμε μιά ἐρμηνεία τῆς ὑπερβατολογικῆς συγκρότησης ὡς δημιουργίας (Kreation)· ὡστόσο σ' αὐτό πού ὁ Husserl τό προσγράφει, ὡς *νοηματική ἐγκαθίδρυση*, στήν ὑποκειμενικότητα δεσπόζει ἕνα εἶδος παραγωγικότητας ἡ ὁποία –ὡς πρός τό «νόημά» της– φαίνεται να ἔχει ἐπίσης μένει ἀδιαφώτιστη, στή σκιά πού ἀφήνει ἡ φαινομενολογική ἀποσαφήνιση τοῦ νοήματος.

Πάντως ἀκόμη καί ἡ νοηματική ἐγκαθίδρυση δέν εἶναι δυνατό να ἀποτελεῖ νοηματική δημιουργία ἐκ τοῦ μηδενός. Ὡς ἐγκαθίδρυση θά ἔχει ἤδη χρειαστεῖ μιά «βάση» («Fond») ἐπάνω στήν ὁποία θά ἔχει συντελεστεῖ. Ἐκεῖνο τό πρωταρχικό ἐντυπωτικό δεδομένο, ὡς ἕνα προκαταρκτικό δεδομένο γιά τή συγκρότηση τῆς χρονικότητας (Zeitigung) καί ὡς ἐκ τούτου καί γιά τή γένεση (Genesis) τῆς ὑποκειμενικότητας, πρέπει να λογίζεται ὄχι μόνο ὡς κάτι ἔσχατο, πίσω ἀπό τό ὁποῖο δέν θά ἦταν δυνατό να ἀνιχνευτεῖ τίποτε, ἀλλά καί ὡς κάτι πού δέν τελεῖ στή διάθεσή μας. Οὔτε κἂν τό ἐρώτημα «σέ τί συνίσταται;» καί «ποιά εἶναι ἡ προέλευσή του;» δέν μπορεῖ να ἐμπίπτει στήν ἀρμοδιότητα τῆς ὑπερβατολογικῆς φαινομενολογίας. Καθ' ὅμοιο τρόπο, ἡ συνάφεια αὐτοῦ τοῦ πρωταρχικοῦ ἐντυπωτικοῦ δεδομένου μέ ἕνα συνειδέναι –τό ὁποῖο μπορεῖ να ἐκτελεῖ εἰδικές λειτουργίες καί ἐνωτικές συνθέσεις πρός τήν κατεύθυνση τῆς συγκρότησης τοῦ ἀντικειμένου μόνο μέ βάση μιά σωματικότητα ὀργανωμένη μέ αὐτόν καί ἐκεῖνο τόν τρόπο καί ἡ ὁποία ἀνήκει ἀναπόσπαστα σέ αὐτό τό συνειδέναι– εἶναι δυνατόν να ἐκκληφθεῖ μόνο ὡς μιά ἔσχατη συνάφεια, πού ὡστόσο δέν μπορούμε πιά να τήν στοχαστοῦμε μέ φαινομενολογικές ἐννοιες. Γιατί, σύμφωνα μέ τή φαινομενολογική θεωρία, καί οἱ ἐννοιες πάλι αὐτές πηγάζουν μόνο μέσα ἀπό ἀποφαντικές συγκροτήσεις ἀνωτέρου βαθμοῦ. Γιά τοῦτο καί αὐτή ἡ συνάφεια θά ἔπρεπε πιά να ἔμενε μέ τήν ἀξία τῆς ἐνδειξης γιά μιά ἀπό τίς τελευταῖες γνωστικές κατακτήσεις τοῦ Husserl, ἡ ὁποία ὡστόσο δέν ἔφθασε να διατυπωθεῖ ρητά: ὅτι τελικά οἱ ὑπερβατολογικές πρωταρχές κάθε συγκρότησης καί κάθε ἀποβλεπτικοῦ βίου εἶναι ἀπρόσιτες στή φαινομενολογική ἀναστόχαση.